

ОБЛІК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Осаул А.О., старший викладач

*Запорізький національний університет
Україна, 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66*

alinaosaul@ukr.net

У статті досліджено практики управління інтелектуальним капіталом на основі наявного інтелектуального капіталу. Доведено необхідність використання індивідуальних моделей вимірювання інтелектуального капіталу. Проаналізовано основні причини та наслідки оцінки сформованого та накопичуваного інтелектуального капіталу підприємства. Проілюстровано взаємозв'язок між примноженням матеріальних кінцевих продуктів та нематеріальними складовими капіталу підприємств. Так, було вказано на те, що патенти можуть служити посередником для процесу перетворення НДДКР на економічно більш цінні знання. Вказано головні способи розвитку та впровадження інтелектуального капіталу як ключового інструменту зростання підприємства. Проаналізовано основні обмеження щодо обліку інтелектуального капіталу на сучасному етапі розвитку економічних шкіл, які досліджують природу й розвиток інтелектуального капіталу на різних рівнях. Надано базові класифікації наявних систем обліку інтелектуального капіталу. Кожна із запропонованих у дослідженні методик є свого роду основоположною, конкретизує наявну фінансову методику обліку інтелектуального капіталу. Зроблено наголос на основних структурних елементах нематеріальної частини балансу підприємства, яка складається з індикаторів індивідуальних компетенцій, внутрішньої структури та зовнішньої структури. Значущою в утворенні додаткової нематеріальної цінності визнано корпоративну культуру. Представлено трирівневу модель вимірювання інтелектуального капіталу на підприємстві, заснованому на знаннях. Продемонстровано актуальність контролю нематеріальних активів, інтегрованому в інформаційну систему управління підприємством. Найбільш важливими областями діяльності підприємства, у яких рекомендовано застосовувати показники контролю інтелектуального капіталу, визнано зростання або відновлення, ефективність і стійкість. Доцільним для сучасних підприємств, заснованих на знаннях, є формування дружнього до наявних форм нематеріального капіталу середовища, що в майбутньому стане запорукою успішності проектів знаннєвого менеджменту.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, облік інтелектуального капіталу, знання, знаннєва економіка, стратегія управління підприємством.

УЧЕТ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА КАК ЭЛЕМЕНТ СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Осаул А.А., старший преподаватель

*Запорожский национальный университет
Украина, 69600, г. Запорожье, ул. Жуковского, 66*

В статье исследованы практики управления интеллектуальным капиталом на основе существующего интеллектуального капитала предприятия. Доказана необходимость использования индивидуальных моделей измерения интеллектуального капитала. Проанализированы основные причины и последствия оценки сформированного и накопленного интеллектуального капитала предприятия. Проиллюстрирована взаимосвязь между приумножением конечных материальных продуктов и нематериальными составляющими интеллектуального капитала. Например, было указано на то, что патенты могут являться посредником процесса превращения НИОКР в экономически более ценные знания. Указаны главные способы развития и внедрения интеллектуального капитала как ключевого инструмента роста предприятия. Сделан анализ основных ограничений относительно учета интеллектуального капитала на современном этапе развития экономических школ, которые исследуют природу и развитие интеллектуального капитала на разных уровнях. Представлены базовые классификации существующих систем учета интеллектуального капитала. Каждая из предложенных в исследовании методик является в своем роде основополагающей, конкретизирует существующую финансовую методику учета интеллектуального капитала. Сделан акцент на основных структурных элементах нематериальной части баланса предприятия, которая включает такие индикаторы как индивидуальные компетенции, внутреннюю структуру и внешнюю структуру. Значимой с точки зрения создания добавленной стоимости признана корпоративная культура. Представлена трехуровневая модель измерения интеллектуального капитала на предприятии, основанном на знаниях. Продемонстрирована актуальность контроля нематериальных активов, интегрированного в информационную систему управления предприятием. Наиболее важными сферами деятельности предприятия, в которых рекомендуется использовать показатели

контроля интеллектуального капитала, признаны рост или восстановление, эффективность и стабильность. Целесообразным для современных предприятий, основанных на знаниях, является формирование дружественной к существующим формам нематериального капитала среды, что в будущем может стать залогом успеха проектов менеджмента знаний.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, учет интеллектуального капитала, знания, экономика, основанная на знаниях, стратегия управления предприятием.

INTELLECTUAL CAPITAL ACCOUNTING AS AN INTEGRAL PART OF ENTERPRISE'S MANAGEMENT STRATEGY

Osaul A.A., senior lecturer

*Zaporizhzhya National University
Ukraine, 69600, Zaporizhzhya, Zhukovsky str., 66*

Intellectual capital management practices based on actual enterprise's intellectual capital are proved in the article. The necessity of unique intellectual capital accounting models use is proved. The main reasons and outcomes of the formed and accumulated intellectual capital's accounting are analyzed. Correlation between final material products augmentation and intangible elements of intellectual capital are illustrated. For example, it was pointed at the patents' agent role of R&D transformation into more economic valuable knowledge. The main methods of intellectual capital development and implementation as a key tool of enterprise growth are pointed out. Analysis of the main intellectual capital accounting limitations at the present stage of economic schools development which investigate intellectual capital's nature and further development at different levels is made. The basic classifications of present intellectual capital accounting systems are presented. Every proposed research method is a basic one in its own way, defines concretely financial accounting method of intellectual capital. The main structural parts of enterprise balance sheet's intangible part are emphasized. They are individual competencies, internal structure and external structure. Corporate culture is recognized to be significant for the added value creation. A three level model of knowledge based enterprise's intellectual capital accounting is proposed. The relevance of intangible assets' control integrated into the enterprise's informational management system is illustrated. The most important operational spheres of the enterprises where intellectual capital control measures have to be used are considered to be growth or recovery, efficiency and stability. It is rational for the modern knowledge based companies to form intangible capital forms' friendly environment. In future this will cause successful knowledge management practices.

Key words: intellectual capital, intellectual capital accounting, knowledge, knowledge economy, enterprise's management strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Трансформація національних економік відбувається під егідою переходу до знаннєвої економіки. Це накладає неабиякий відбиток на спосіб виготовлення товарів та послуг, а також на процес управління підприємством. Підприємства, в основі діяльності яких лежить інтелектуальний капітал, ставлять перед собою мету змінити способи використання та управління ним. Причина зміни парадигми роботи підприємств криється у визнанні значущості знань на кожному рівні функціонування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Інтелектуальний капітал є широкоживаним поняттям, що ілюструє найголовнішу цінність сучасного підприємства та формує його економічну вартість. Визнаною є думка про те, що інтелектуальний капітал є запорукою сталих конкурентних переваг організації завдяки тісним зв'язкам з індивідуальними знаннями найманих працівників та організаційними знаннями [1]. Більшість теорій управління не містять доктрин, які стосуються менеджменту інтелектуального капіталу, отже, наявним є брак способів точного вимірювання інтелектуального капіталу окремого підприємства. Необхідність обліку наявного інтелектуального капіталу має здійснюватися з огляду на встановлення ринкової вартості підприємства, що є особливо важливим у випадку проходження процедури лістингу на фондовій біржі, вступу в стратегічні альянси, розвитку вмінь та компетенцій [2, с. 20]. Вплив на ринкову вартість підприємства має відбуватися шляхом визначення наявного інтелектуального капіталу, доведення його потенціалу, вимірювання, матеріалізації. Підтвердження значущості та переваг адресного використання інтелектуального капіталу здійснено вченими теоретично, а також практично на рівні окремої організації та держави.

У меморандумі Датської ради з торгівлі та промислового розвитку «Intellectual Capital Accounts. Reporting and managing intellectual capital» зазначаються внутрішні і зовнішні переваги від акумулювання інтелектуального капіталу на рахунках підприємств країни [3, с. 9]. Дослідження М. Борнеманна та М. Саммера дають підстави стверджувати про наявність взаємозалежності між концепцією інтелектуального капіталу та теорією систем [4, с. 3]. Підприємства, які спрямовують зусилля на визначення фактичного попиту на ресурси та ефективне розміщення дослідницьких проєктів, стурбовані проблемою визначення конкурентних нематеріальних чинників зростання. Наразі процеси створення знанневонасичених ланцюжків природження цінності характеризуються дуже низьким рівнем прозорості, труднощами в документуванні та обліку інтелектуального капіталу. Тим не менш, визнаним є факт примноження матеріальних кінцевих продуктів прихованими здібностями та іншими нематеріальними складовими капіталу підприємства. Автори запропонували та випробували основні кроки з розвитку та впровадження інтелектуального капіталу як ключового інструменту стратегії зростання підприємства.

Хамзах Н. та М. Н. Ізмаїл виявили взаємозалежність між управлінням інтелектуальним капіталом та стратегічним управлінням [5]. Вони довели, що невід'ємною складовою процесу стратегічного управління підприємством є менеджмент інтелектуального капіталу, що виявляється в активному поглинанні знань у конкурентоздатних підприємствах. Це є провідним внутрішнім та зовнішнім процесом залежно від використаної стратегії лідерства. Наприклад, стратегія лідерства за витратами базується переважно на документуванні організаційного знання, використанні вбудованих баз даних явних знань, інноваційній знанневій діяльності шляхом поєднання та екстерналізації явного знання, а втілення знань у виробничий процес сфокусоване на вдосконаленні їхньої ефективності. Навпаки, використання стратегії диференціації сфокусоване на розвитку індивідуального знання співробітників, інтерактивних сховищ неявного знання, а провадження інноваційної знанневонасиченої діяльності ґрунтується на процесах соціалізації та інтерналізації неявних знань, тим часом як їхнє практичне застосування проявляється в покращенні товарів та послуг.

Наявність сильного позитивного взаємозв'язку між виявленим інтелектуальним капіталом та реалізацією бізнес-потенціалу підприємства, спричинене зусиллями з управління знаннями та структурним капіталом доведене в роботах Н. Бонтіс [6].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою цієї статті є дослідження взаємозв'язків між функціонуванням підприємства, заснованого на знаннях, та необхідністю вмонтовування в його стратегію управління елементів обліку структурних елементів нематеріальних активів, у тому числі людського, організаційного, клієнтського капіталу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Облік інтелектуального капіталу визнається інструментом для вимірювання, управління та звітності про наявний корпоративний інтелектуальний капітал. Він відбиває увесь спектр інтелектуальних ресурсів та компетенцій підприємства, а також наслідки дій менеджерів щодо управління й розвитку зазначених ресурсів. Необхідність обліку інтелектуального капіталу була вперше визнана десятьма датськими та шведськими підприємствами. До основних причин вигід обліку інтелектуального капіталу підприємства відносять підтримку подальшого зростання підприємства на основі оцінки інтелектуального капіталу; привертання внутрішньої та зовнішньої уваги до функціонування підприємства; інвестиції в нематеріальний капітал; поступове включення інтелектуального капіталу як найбільш ціннісного ресурсу в головну стратегію управління підприємством; розкриття довгострокових перспектив розвитку підприємства шляхом оприлюднення інформації про оцінений інтелектуальний капітал; важливість розвитку людських та технологічних ресурсів найманих працівників як основи довгострокової стратегії розвитку; можливість надання

інформації про нематеріальні витрати та активи. Це є особливо важливим для підприємств, які спеціалізуються на виробництві знанневонасичених товарів, визнають компетенції працівників як найбільш вагомий ресурс розвитку.

Зусилля з розвитку та впровадження обліку інтелектуального капіталу мають бути організовані з урахуванням спрямованих на успіх видів діяльності, таких як визначення цілей оцінювання інтелектуального капіталу, структури інтелектуального капіталу підприємства відповідно до його позиціонування на ринку, потенціальних споживачів інтелектуального капіталу, релевантних показників обліку, стратегії підтримки впровадження обліку інтелектуального капіталу. Задані специфічні види діяльності є індивідуальними для кожного підприємства, що унеможлиблює створення універсальної моделі обліку. На основі перерахованих операцій зібрана інформація перетворюється на невід'ємну частину стратегії з підтримки формування, накопичення, розповсюдження оцінюваного інтелектуального капіталу.

Незважаючи на численні обґрунтування доцільності використання методик обліку інтелектуального капіталу, існує низка обмежень щодо використання наявних систем вимірювання інтелектуального капіталу. Вони полягають у тому, що сучасні підходи відносяться до організації в цілому і не враховують особливості окремих відділів та працівників; невідповідними є попередні програми розвитку організації та прогнозування її позиціонування на ринку в майбутньому періоді, а також асиметрія між кількісними фінансовими методами та якісними перцепційними, виробничими методами вимірювання; поведінкова динаміка та її вплив на економіку організації не підлягають вимірюванню; відсутня система для вимірювання ефективності процесу трансферу прихованих знань у середині організації.

Наявні системи обліку інтелектуального капіталу підприємства можуть бути широко класифіковані як такі, що належать до переважно фінансових, або облікових, або перцепційних, залежно від приналежності до течії економічної думки. Крім того, зазвичай всі нефінансові і неперцепційні системи обліку інтелектуального капіталу прийнято відносити до «інших методик обліку».

Фінансові системи вимірювання стосуються фінансової складової інтелектуального капіталу, тобто відбивають витрати на окремі виробничі операції без зв'язку з іншими видами діяльності, наприклад, маркетингом. Оскільки виробництво товарів було головним видом діяльності, результати решти видів діяльності на підприємстві не реєструвалися окремо, а розглядалися як загальні, непрямі витрати. Незначні зрушення відбулися внаслідок запровадження методик розрахунку собівартості за видами діяльності. Відтепер витрати окремих видів діяльності можна було контролювати у зв'язку з виробничим процесом взагалі. Тим не менш, наявна система вимірювання, заснована на обліку витрат, є непридатною для підприємств, які функціонують у сучасних умовах. Фінансові методи звітності не спроможні вимірювати й адекватно відбивати такі значущі елементи бізнесу, як людський, організаційний та клієнтський капітал. Як результат, ані менеджмент підприємства, ані інвестори не можуть отримати повної інформації про стан діяльності відносно розвитку наявного інтелектуального капіталу.

Обмеження системи фінансової звітності стали причиною пошуків нових способів вимірювання та обліку інтелектуального капіталу підприємства. Поява таких підходів являла собою синтез фінансових і нефінансових методик вимірювання накопиченого інтелектуального капіталу. Основними серед нових моделей обліку стали знаннева виробнича функція, контроль нематеріальних активів Свейбі, система збалансованих показників, система вартості Skandia, рахунки інтелектуального капіталу, система показників знанневого капіталу. Кожна з методик є основоположною в своєму роді, конкретизує наявну фінансову методику обліку інтелектуального капіталу.

Так, знаннева виробнича функція дає можливість досліджувати інвестиції в капітал знань, витрати виробництва, економічне зростання. А. Пейксом та З. Гріліхесом було введено

поняття знаннєвої виробничої функції, яка описує причинний взаємозв'язок між ресурсами, вкладеними у винахідницьку діяльність, доповнення до економічно цінних знань, або «винахідницький продукт», а також індикатори очікуваних або реалізованих вигод від винаходу, такі як зростання, прибутковість, продуктивність або вартість фірми чи галузі на фондовому ринку [7]. У класичній теорії знаннєвої виробничої функції, ефективність науково-дослідного проекту залежала стохастично від поточного та попереднього рівня інвестицій у НДДКР. Витрати на науково-дослідні розробки вважалися заданими ззовні. Це означало відсутність зворотного зв'язку між прибутковістю та інвестиціями в інновації. Однією з особливостей вихідної виробничої функції Пейкса-Гріліхеса є те, що «винахідницький продукт» вважається внутрішньо неспостережним. Проте вони припускають, що патенти можуть служити посередником у процесі перетворення НДДКР на економічно більш цінні знання.

Контроль нематеріальних активів К. Свейбі являє собою метод для вимірювання нематеріальних активів на основі низки простих показників [8]. Вибір показників залежить від стратегії підприємства. Запропонований формат є особливо актуальним для підприємств із великими обсягами нематеріальних активів, що виробляють знаннєвонасичений продукт. Контроль нематеріальних активів може бути інтегрованим в інформаційну систему управління. Найбільш важливими галузями діяльності підприємства, у яких К. Свейбі рекомендує застосовувати показники контролю інтелектуального капіталу, є зростання / відновлення, ефективність і стійкість. Мета застосування контролю полягає в отриманні загального уявлення про сформований інтелектуальний капітал підприємства завдяки розробці декількох показників у кожній зазначеній категорії.

Нематеріальна частина балансу підприємства може мати три складові: індикатори індивідуальних компетенцій, внутрішня структура та зовнішня структура. Так, індивідуальні компетенції виявляють здатність співробітників діяти в різних ситуаціях, включають освіту, досвід, ціннісні орієнтири та соціальні навички. Компетенції належать виключно носію людського капіталу, використовуються особисто та вільно під час виконання функціональних обов'язків, адже співробітник є добровільним членом організації. Включення компетенцій у баланс підприємств виявляється у формі компенсацій, таких як «золоті парашути» та пенсії.

Внутрішня структура складається з широкого спектру патентів, концепцій, моделей, комп'ютерних та адміністративних систем. Вони створюються співробітниками, отже, «належать» організації, відчужуються від носія людського капіталу. Вони можуть бути отримані з інших джерел. Рішення по розробці або інвестиціях у такі активи можуть бути зроблені з певним ступенем упевненості, тому що робота виконується в середині підприємства або закуповується в сторонніх структурах. Крім того, до внутрішньої структури належать неформальні правила, внутрішні соціальні мережі, корпоративна культура.

Зовнішня структура складається з відносин із клієнтами і постачальниками. Вона включає фірмові найменування, товарні знаки, репутацію. Вартість таких активів у першу чергу залежить від того, наскільки ефективно компанія співпрацює зі споживачами, адже в таких інвестиціях завжди є елемент невизначеності. Зовнішня структура, на відміну від матеріальних цінностей, може й не бути власністю підприємства. Наприклад, клієнтський капітал досі не має загальноприйнятого визначення та відповідних стандартів вимірювання. Наявність таких недоліків не означає, що наразі немає потреби в обліку всіх елементів зовнішньої структури підприємства. Це завдання, вирішення якого в майбутньому надасть можливість здійснювати порівняння нематеріальних компонентів зовнішньої структури між підприємствами. Свейбі К. вказує на небажання банків фінансувати інвестиції в нематеріальні активи. Це спричиняє розвиток нематеріальних активів підприємств за рахунок самофінансування. Як наслідок, підприємства, засновані на знаннях, здебільшого, спрямовують компетенції співробітників назовні з метою вирішення проблем, пов'язаних із

споживачами. Аналогічно, чим менша кількість компетенції співробітників спрямовується всередину підприємства, тим більшим є ступінь руйнування внутрішньої структури.

Перцепційні методи обліку інтелектуального капіталу підприємства ґрунтуються на сприйнятті працівниками бізнес-середовища, що їх оточує, та внутрішній потребі в ефективній системі управління знаннями. Перцепційні заходи включають сприйняття персоналом ступеня виконання вищою ланкою керівництва своїх зобов'язань, необхідність обміну знаннями та управління знаннями, сприйняття значення створення додаткової знанневої цінності й справедливої винагороди з боку внутрішньої та зовнішньої структури організації. Значущою в утворенні додаткової нематеріальної цінності з точки зору прихильників перцепційного підходу є корпоративна культура. Її аналіз має важливе значення для розуміння потоків знань на підприємстві. Згідно з поглядами Е. Шайна культура – це загальні цінності, практики людей в організації. Культура відбивається, наприклад, у місії підприємства, поведінці співробітників, взаємовідносинах у колективі та очікуваних діях, сприйнятті дій інших суб'єктів [9]. Корпоративна культура та взаємовідносини між персоналом підприємства є ключовими чинниками, що визначають поведінку, спрямовану на обмін знаннями. Наприклад, утворення неявних знань відбувається шляхом комунікації співробітників, які поділяють однакові переконання. Подальша екстерналізація переконань трансформує неявні знання в явні, що доводить важливість примноження індивідуальних знань робітників, їхніх уявлень і переконань щодо створення доданої вартості.

Сьогодні немає стандартної процедури для визначення та оцінки того, як корпоративна культура впливає на розвиток інтелектуального капіталу підприємства. Де Лонг Д. вказує на потребу менеджерів у концептуальній основі зв'язків між культурою й знаннями для розробки проєктів, необхідних для створення такої організаційної поведінки, яка буде підтримувати цілі управління знаннями, закладені в стратегії підприємства [10]. Сучасні методики оцінки культури є кореляційними за своєю природою, такими, що не обґрунтовують причинно-наслідкові зв'язки, отже, не можуть вважатися узагальнювальними. Крім того, перцепційний підхід спрямований на окремі рівні аналізу, не співвідноситься з продуктивністю або прибутком. Самоідентифікація, що лежить в основі перцепційного методу обліку інтелектуального капіталу, може призвести до суб'єктивності при його вимірюванні.

Інші методи вимірювання інтелектуального капіталу, які не можуть бути класифіковані як фінансові або перцепційні механізми, включають в себе спроби вимірювання соціальних мереж, виробничі й системні заходи. Припускаємо, що поєднання фінансових, перцепційних та «інших» заходів може призвести до формування такої організаційної поведінки, яка збільшуватиме додану вартість, впливатиме на результати організаційної ефективності.

Наголосимо на тому, що перцепційні способи обліку інтелектуального капіталу підприємства, окрім вказаних обмежень, мають і низку переваг, які дозволяють визначитися з потенційними перешкодами подолання неефективності використання інтелектуального капіталу. Для цього використовується аналіз потреб підприємства, аналіз культурного середовища, а також аналіз виконання зобов'язань керівництва перед персоналом. У сукупності такий комплексний підхід дає можливість виявити готовність підприємства до використання стратегій управління знаннями, вдосконалення власного інтелектуального капіталу та збільшення прибутку внаслідок його більш ефективного використання. Аналіз потреб являє собою вимірювання, у процесі якого здійснюється огляд, планування потреб підприємства в інформації. Крім того, ідентифікуються формування, використання, рух та зберігання інформації, часові лаги, дублювання, витрати, бар'єри на шляху ефективної передачі знань у межах підприємства, а також у взаємодії з зовнішнім середовищем. Такі кроки передбачають у першу чергу визначення сприйняття найманими працівниками дієвості стратегії управління знаннями, корисності знанневого оточення підприємства, способів обміну знаннями [11].

На необхідність брати до уваги особливості знаннєвої культури звертають увагу Т. Девенпорт та Л. Прусак [12]. Аналіз знаннєвої культури покликаний виявити культурні бар'єри, що перешкоджають більш ефективному застосуванню інтелектуального капіталу підприємства. Формування дружнього до наявних форм нематеріального капіталу середовища є запорукою успішності проектів знаннєвого менеджменту. Хоча вплив культурних чинників на організаційні зміни є недооціненими, поступове використання культурних та поведінкових механізмів доводять їхню продуктивність. Вірогідним залишається «Готорнський ефект», тому що досі відсутні надійні прогнози майбутнього розвитку складних підприємств, засновані на знаннях, а позитивні наслідки застосування стратегій управління на основі культурних/поведінкових компонентів інтелектуального капіталу виявляються нестійкими, не вимірювальними, часто їх не можливо повторити або накопичити.

Прагнення розвивати інтелектуальний капітал і обмін знаннями мають важливе значення для успіху будь-якої стратегії управління знаннями. Високий рівень зацікавленості працівників і менеджменту підприємства призводить до більш вигідного використання знань. Якщо визначати інтелектуальний капітал як зацікавленість, помножену на компетентність, доцільно наголошувати на важливості впливу виконання зобов'язань усіх учасників управлінського процесу на розвиток інтелектуального капіталу.

Облік зобов'язань учасників управлінського процесу може бути здійснений згідно з такими критеріями, як наявне позитивне ставлення до проекту, моделі поведінки суб'єктів щодо виконання ними зобов'язань, а також підвищення доданої вартості (ініціативність, особистий внесок у створення інтелектуального продукту, обмін знаннями, участь у вирішенні складних завдань).

Перцепційно-виробничі системи показників належать до методів вимірювань, які поєднують показники виробничого процесу зі сприйняттям працівниками власної ефективності на робочому місці. Перцепційно-виробничі способи вимірювання інтелектуального капіталу є більш широкими й узагальнювальними, ніж традиційні перцепційні методи. Вони можуть використовуватися як діагностичні засоби, але найбільш доцільно їх використовувати для оцінки вдосконалень на виробництві. Різновидами перцепційно-виробничих систем показників є парадигма цільового опитування, статистика корисності, додана вартість, заснована на знаннях людського капіталу підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, системи обліку інтелектуального капіталу можуть бути використані для управління підприємством. Вони дають можливість менеджерам зрозуміти, якими є відносини між суб'єктами-носіями людського й інтелектуального капіталу та кінцевими результатами функціонування підприємства. Зараз облік нематеріальних активів є першочерговим завданням підприємств, які вже інтегровані в економіку знань (високотехнологічні фірми, сервісні компанії та фірми, що надають професійні послуги). Вони є піонерами в інтегруванні модернізованих одиничних способів вимірювання інтелектуального капіталу в систему управління підприємством з урахуванням типу підприємства, його стратегії розвитку, найбільш важливих цінностей. Включення проблеми обліку інтелектуального капіталу в стратегію управління підприємства дає підстави для розгляду питань організаційного зростання та конкурентного успіху. Визначення інтелектуального капіталу підприємства як економічної цінності, яка складається з декількох видів нематеріальних активів, таких як організаційний, людський, клієнтський капітал та можливість використання різноманітних методик його обліку на підприємстві, дає підстави для використання трирівневої стратегії вимірювання інтелектуального капіталу. Основними етапами є ототожнення й обізнаність персоналу, використання систем та вихідних заходів, застосування підсумкових показників матеріальних фінансових результатів. У рамках стратегічного управління знаннями вимірюється обізнаність персоналу підприємства загалом, визначається ступінь залученості співробітників і менеджменту в процес формування та примноження інтелектуального капіталу, відбувається ідентифікація ключових компетенцій носіїв

інтелектуального капіталу, встановлюється рівень важливості знань для виробництва. Перший етап також включає в себе культурний аудит. Облік системних та виробничих показників здійснюється з метою визначення їхньої ефективності (використання парадигми цільового опитування, статистика корисності), подальшої корекції або заміни. Визначені виробничі та системні показники обліку надалі кореспондуються з наявними на підприємстві стандартами ефективності, фінансовими й соціальними результатами діяльності. Ці системи показників можуть бути представлені на рівні проекту та на глобальному організаційному рівні, включати заходи з вимірювання доходу на інвестований капітал, коефіцієнта рентабельності активів, розрахунок знаннєвої виробничої функції, кривих навчання, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beer M. The assessment of intellectual capital (IC) in the South African context – a qualitative approach [Electronic resource] / M. de Beer, N. Barnes // *SA Journal of Human Resource Management*. — 2003. — № 1(1). — Pp. 17-24. — Available at : www.sajhrm.co.za/index.php/sajhrm/article/.../4.
2. Прахалад С. К. Ключевая компетенция корпорации / С. К. Прахалад, Г. Хамел // *Вестник СПбГУ*. Сер. 8. — 2003. — Вып. 3, № 24. — С. 18—41.
3. Intellectual Capital Accounts. Reporting and managing intellectual capital [Electronic resource] / The Danish Trade and Industry. Development Council, Copenhagen, May 1997. — Available at : www.oecd.org/sti/ind/1948022.pdf.
4. Bornemann M. Intellectual capital report as an assessment instruments for strategic governance of research and technology networks [Electronic resource] / M. Bornemann, M. Sammer. — Available at : www2.warwick.ac.uk/.../k-3_bornemann.pdf.
5. Hamzah N. The Importance of Intellectual Capital Management in the Knowledge-based Economy [Electronic resource] / N. Hamzah, M. N. Ismail // *Contemporary Management Research*. — 2008, September. — Vol. 4. — No. 3. — Pp. 237—262. — Available at : www.cmr-journal.org/article/download/.../2208.
6. Bontis I. Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models [Electronic resource] / I. Bontis // *Management Decision*. — 1998. — 36/2. — Pp. 63—76. — Available at : www.business.mcmaster.ca/.../nbontis/.../mdbon...
7. Pakes A. Patents and R&D at the Firm Level: A First Look [Electronic resource] / A. Pakes, Z. Griliches // *R&D, Patents, and Productivity*, University of Chicago Press, 1984. — Available at : <http://www.nber.org/chapters/c10044>.
8. Sveiby K-E. Measuring Intangibles and Intellectual Capital – An Emerging First Standard [Electronic resource]. — 1998, Aug. 5. — Available at : <http://www.sveiby.com/articles/emergingstandard.html>.
9. Shein H. Edgar Three cultures of management: the key to organizational learning [Electronic resource] / Shein H. Edgar // *Sloan Management Review*. — Fall 1996. — № 38. — Available at : cmappublic.ihmc.us/.../Three%2520cultures%...
10. De Long D. Building the Knowledge-Based Organization: How Culture Drives Knowledge Behaviors [Electronic resource] / De Long D. — 1997, May. — Available at : providersedge.com/.../Building_the_Knowledge...
11. Hylton A. The role of knowledge audit in corporate intranet design [Electronic resource] / A. Hylton. — 2002, December. — Available at : www.providersedge.com/.../Role_of_K_Audit...
12. Davenport T. Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know [Electronic resource] / T. Davenport, L. Prusak // *ACM: Ubiquity*. — 1998. — Available at : www.kushima.org/is/wp.../Davenport_know.pdf

REFERENCES

1. Beer, M. and Barnes, N. (2003), “The assessment of intellectual capital (IC) in the South African context – a qualitative approach”, *SA Journal of Human Resource Management*, vol. 1(1), pp. 17-24, available at: www.sajhrm.co.za/index.php/sajhrm/article/.../4 (access March 5, 2016).
2. Prahalad, S.K. and Hamel, G. (2003), “Corporation key competences”, *Vestnik SpbGT*, part 8, vol. 3, pp. 18-41.
3. Intellectual Capital Accounts. Reporting and managing intellectual capital (1997), The Danish Trade and Industry. Development Council, Copenhagen, available at: www.oecd.org/sti/ind/1948022.pdf (access March 6, 2016).
4. Bornemann, M. and Sammer, M. “Intellectual capital report as an assessment instruments for strategic governance of research and technology networks”, available at: www2.warwick.ac.uk/.../k-3_bornemann.pdf (access March 5, 2016).

5. Hamzah, N. and Ismail, M.N. (2008), "The Importance of Intellectual Capital Management in the Knowledge-based Economy", *Contemporary Management Research*, vol. 4, No. 3, pp. 237-262, available at: www.cmr-journal.org/article/download/.../2208 (access March 12, 2016).
6. Bontis, I. (1998), "Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models", *Management Decision*, vol. 36/2, pp. 63-76, available at: www.business.mcmaster.ca/.../nbontis/.../mdbContext (access February 27, 2016).
7. Pakes, A. and Griliches, Z. (1984), "Patents and R&D at the Firm Level: A First Look", *R&D, Patents, and Productivity*, University of Chicago Press, available at: <http://www.nber.org/chapters/c10044> (access March 7, 2016).
8. Sveiby, K-E. (1998), "Measuring Intangibles and Intellectual Capital – An Emerging First Standard", available at: <http://www.sveiby.com/articles/emergingstandard.html> (access March 13, 2016).
9. Shein, H.E. (1996), "Three cultures of management: the key to organizational learning", *Sloan Management Review*, vol. 38, available at: cmappublic.ihmc.us/.../Three%20cultures%... (access March 10, 2016).
10. De Long, D. (1997), "Building the Knowledge-Based Organization: How Culture Drives Knowledge Behaviors", available at: providersedge.com/.../Building_the_Knowledg... (access March 12, 2016).
11. Hylton, A. (2002), "The role of knowledge audit in corporate intranet design", available at: www.providersedge.com/.../Role_of_K_Audit... (access March 3, 2016).
12. Davenport, T. and Prusak, L. (1998), "Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know", *ACM: Ubiquity*, available at: www.kushima.org/is/wp.../Davenport_know.pdf... (access March 4, 2016).

УДК 005.336.1:005.21:658.1:621

ВПЛИВ ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Швець Ю.О., к.е.н., викладач

*Запорізький національний університет,
Україна, 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66*

yuliashvets@ukr.net

Фінансово-економічна криза вкрай негативно впливає на функціонування та розвиток підприємств машинобудування, діяльність яких відбувається за умов постійної зміни чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Фактори ринкового середовища зумовлюють негативний вплив на асортимент, якість, ціну, обсяг виробництва та реалізації продукції, спричиняють підвищення недобросовісної конкуренції, неефективне використання оборотних коштів, зменшення зацікавленості в кінцевих результатах діяльності, відсутність чітко сформованих завдань, цілей та мети діяльності, як результат підприємства машинобудування зацікавлені у покращенні фінансових показників шляхом раціонального використання оборотних коштів, створення механізму стратегічного управління ними, а також урахування рівня впливу чинників ринкового середовища на використання оборотних коштів. У зв'язку з цим важливу роль у створенні системи стратегічного управління оборотними коштами, розробці способів захисту від ризиків та загроз відіграє своєчасне врахування впливу чинників навколишнього середовища. Це дає змогу оцінити, проаналізувати рівень негативного впливу виявлених факторів на стратегічне управління оборотними коштами, покращити раціональність використання фінансових ресурсів, розробити засоби захисту від негативного впливу даних факторів, налагодити роботу кожного окремого підрозділу підприємства. При формуванні системи стратегічного управління оборотними коштами необхідно враховувати вплив факторів ринкового середовища, що дозволить мінімізувати витрати, ризики та отримати бажаний фінансовий результат. У статті досліджено, проаналізовано та систематизовано існуючі класифікації щодо зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на забезпеченість підприємства оборотними коштами. Узагальнено підходи вчених до класифікації зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на забезпеченість підприємства оборотними коштами та доповнено перелік зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на стратегічне управління оборотними коштами. Запропоновано класифікувати фактори внутрішнього середовища на загальні і специфічні. Сформовано уявлення щодо ролі факторів зовнішнього та внутрішнього середовища в діяльності підприємств.

Ключові слова: управління, стратегічне управління оборотними коштами, фактори зовнішнього середовища, фактори внутрішнього середовища, загальні та специфічні фактори.